

Розвиток креативності майбутнього вчителя музичного мистецтва в умовах університетської освіти

Креативність розглядається як здатність до творчості. Виокремлюються важливі складники означеного феномена. Важливим є зв'язок творчого процесу із самореалізацією особистості, креативність трактується як інтегральна якість педагога. Висвітлено структурні компоненти творчої навчально-професійної діяльності вчителя музичного мистецтва. Розглянуто методи та педагогічні умови активізації особистісно-професійного потенціалу студентів як майбутніх фахівців мистецької галузі. Окреслено особистісно-якісні перспективи професійної діяльності вчителя музичного-мистецтва, що ґрунтуються на оригінальності мислення, гнучкості, неповторності ідей, самоактуалізації особистості. Застосовується принцип латерального мислення як необхідний складник креативності. Обґрунтована необхідність опанування здатністю креативного мислення в структурі компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Ключові слова: компетенції вчителя музики; латеральне мислення; педагогічні умови; творче мислення; творчий потенціал.

Сучасна креативно-педагогічна система (І.Савитський, Р.Джонсон) розглядає освітні установи в якості центрів, що фокусують ієрархію цілей, задач, пріоритетів виховання і навчання підростаючого покоління навколо загальнолюдських цінностей. Зміни в структурі та змісті освіти спонукають викладачів різних дисциплін більше уваги приділяти креативності як важливому потенціалу, що сприяє якісним перетворенням, новому стилю мислення. Креативність ґрунтується на гуманістичній ідеї співробітництва як сумісно розвиваючій діяльності студентів і вчителів, яка скріплюється взаєморозумінням, колективним аналізом отриманих результатів.

Загальновідомо, що музичне мистецтво містить могутній потенціал для особистісного та професійного зростання. Однак, досить вагомим чинником є можливість самореалізації особистості та творчого розвитку у музично-професійному просторі. Саме креативність як загальна здатність до творчості характеризує особистість в цілому і має прояв у всіх сферах життєдіяльності індивіда. В умовах сьогодення існують різні підходи дослідження креативності: предметно-процесуальний і рефлексивний, особистісний та продуктивно-результативний.

Педагогічні аспекти формування креативності у професійній підготовці вчителя досліджували: О.Акімова, Р.Гуревич, І.Зязюн, Н.Кузьміна, Л.Лузіна, Н.Ничкало, М.Поташник, С.Сисоєва, Г.Тарасенко та інші науковці.

Найяскравішими представниками "пізнавального" напряму є Дж. Гілфорд, С.Тейлор, Е.Торренс, Я.Пономарьов, С.Меднік. У їх роботах висвітлюються взаємозв'язки між креативністю, інтелектом, когнітивними здібностями і реальними досягненнями. Ряд експериментальних досліджень присвячені створенню "портрета творчої особистості", виявленню властивих їй характеристик, визначенню особистісних, мотиваційних та соціокультурних чинників креативності (Ф.Баррон та інші). Дослідження психологів (Д.Богоявленська, В.Дружинін та інші) представляють різні моделі креативності особистості, визначають певні креативні якості, які притаманні творчим особистостям.

Мета статті – розкрити сутність поняття «креативність», обґрунтувати необхідність її опанування як невід'ємної складової частини в структурі професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

На думку А.Маслоу, здатність до творчості – це певна настанова на самореалізацію особистості. Домінуюче значення у детермінації творчої поведінки мають мотивація, цінності, особистісні риси. Творчий процес пов'язаний із самоактуалізацією, повною та вільною реалізацією своїх здібностей та життєвих можливостей. Спонтанність, самоприйняття й інші риси дозволяють особистості якомога краще реалізувати свій потенціал [4].

Значний внесок у дослідження креативності зробив Дж.Гілфорд, вирізнивши чимало інтелектуальних здібностей, що характеризують креативність. Серед них – швидкість (кількість ідей, що виникають за певний проміжок часу), гнучкість (здатність перемикатися з однієї ідеї на іншу) й оригінальність мислення (здатність продукувати ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих), а також допитливість (підвищена чутливість до проблем, що не викликають інтересу в інших) і нерелевантність (логічна незалежність реакцій від стимулів). Отже, креативність і творчий потенціал можуть визначатися як сукупність чинників, які сприяють успішному творчому мисленню [8].

Креативність уособлюється в незалежності суджень, оцінок, у відкритості розуму до сприйняття власних та чужих фантазій, толерантності до невирішених ситуацій та здатності до конструктивної активності. З акмеологічної точки зору, креативність передбачає цілісну єдність процесу, результату та розвитку особистості. Креативність як динамічно розвиваюча структура особистості характеризується сукупністю своєрідних здатностей, таких як: творчий потенціал, активність, спрямованість, індивідуальність, імпровізаційність тощо.

Креативність (від англ. *creativity*) – це рівень творчої обдарованості, здатність до творчості, що складає відносно стійку характеристику особистості. На перший погляд, поняття «творчі здібності» та «креативність» здаються синонімічними. Однак, креативність більш коректно визначити не лише як творчу здібність чи сукупність чинників, а як здатність до творчості. Ці поняття хоча і близькі, однак не ідентичні [8, с.325].

Розвиток креативності обумовлений як соціальними (макро, мезо, мікро) специфічними об'єктивними чинниками (тип, вид, сфера творчості), так і особливостями індивідуальної структури креативності (взаємодія свідомих (рефлексивних) і підсвідомих (інтуїтивних) процесів). Тобто, психологічна структура креативності містить систему креативних параметрів. [7].

Креативний потенціал учителя інтегрує в собі характеристики, які є основою для подальшої успішної творчої професійної діяльності. Як зазначає В.Павленко, структура креативного потенціалу складається із таких компонентів: креативна спрямованість, креативна грамотність, креативні вміння й креативні здібності [3, с.39-40].

Спрямованість передбачає бажання особистісного зросту, безперервний потяг до аналітичної діяльності. Поняття «особистісна спрямованість» (С.Рубінштейн) розглядається вченими як певна система потреб (Б.Додонов), бажань, ідеалів, переконань (К.Платонов), мотивів, що впливають на поведінку, діяльність. Поняття «мотив» дослідники розглядають в якості різних психологічних феноменів, а саме: почуттів, переживань (Л.Божович), психічних процесів, якостей особистості (К.Платонов), настанов (А.Ковалев, А.Маслоу). Креативна грамотність передбачає здатність до розуміння, інтерпретації думок.

Компонентна будова творчої професійної діяльності вчителя містить певну структуру, зокрема: мотив; цілепокладання; планування; організація, оцінювання результату, рефлексія; корекція. Розвиток креативного потенціалу майбутнього вчителя забезпечується дотриманням ряду принципів: принципи цілепокладання, творчої актуалізації, диференційованого підходу та діагностування.

Під креативністю майбутнього вчителя ми розуміємо інтегровану якість, яка характеризується здатністю до акумулювання оригінальних, неповторних, новаторських ідей, створення нестандартних педагогічних ситуацій та власних творчих шляхів їх вирішення [5, с. 233].

Одним із важливих аспектів креативності є латеральне мислення. Поняття «латеральне мислення» (*lateral* – боковий, поперечний, спрямований вбік) було запропоновано у кінці 1960-х років Едвардом де Боно, відомим науковим експертом у сфері креативності. Це метод нестандартного підходу та вирішення завдань. Наш розум надає перевагу звичайним, передбачуваним вирішенням проблеми. Однак латеральне мислення віддає перевагу незвичайним методам, або є використанням елементів, які ігноруються звичайним логічним мисленням. Не маючи класифікаційних обмежень та заперечень, латеральне мислення шукає

будь-яку можливість для подальших пошуків. Латеральне мислення, ґрунтуючись на альтернативному пошуку, змішуванні компонентів, подрібненості, застосуванні методу «від протилежного», спрямоване на зміну існуючих моделей та настанов. Саме такий вид мислення є характерним для креативних особистостей [7].

Проектуючи креативні здібності в площину педагога вищої школи, слід констатувати, що педагог із латеральним мисленням здатен до генерації нових практичних ідей та моделей; використання провокаційних методів для створення та реалізації нестандартних ідей; перетворення проблеми в нові можливості; конструктивного та альтернативного вирішення завдання; формування готовності до всебічного розгляду проблеми; доповнення аналітичного та критичного мислення творчим підходом; створення евристичної ситуації [6, с. 29–30].

Креативність вчителя музичного мистецтва - це вагомий чинник професійної діяльності. Розвиток його креативних рис передбачає наявність об'єктивних (соціальних, матеріальних, особистісних) передумов для творчості і формування на цій основі комплексу здатностей до творчості та професійних компетентностей.

Вагомим завданням педагога є створення мікроклімату та певних умов для розвитку особистості, її самоактуалізації. Серед ефективних чинників, які стимулюють розвиток креативних якостей майбутніх учителів, доцільно виділити суб'єктивні та об'єктивні психолого-педагогічні умови.

Суб'єктивні умови – це сукупність характеристик особистості, які впливають на формування креативного мислення майбутніх педагогів. До них належать: особистісні якості студентів: самостійність мислення; схильність до ризику; розвинена уява; упевненість у собі; прагнення до самовдосконалення; стійка позитивна мотивація творчої діяльності, досягнення успіху; потреба в самореалізації; налаштування на творчість, що впливає на систему емоційного стану особистості; передбачення задоволеності від майбутньої професійно-педагогічної діяльності; натхнення, що виникає з емоційного захоплення навчальним матеріалом; необхідний і достатній рівень загальної і спеціальної теоретичної підготовки як змістовної бази для успішного вирішення професійних проблем у майбутньому; професійна спрямованість особистості – основа формування настанови на творчий підхід до вирішення професійно-педагогічних завдань; наявність сформованої «Я-концепції».

Об'єктивні умови забезпечують можливість цілеспрямованого педагогічного впливу, спрямовують до поставлених цілей. До них належать: особистісна поведінка педагога, який проявляє власну креативність; морально-психологічний клімат у колективі (творча атмосфера), усунення чинників, що пригнічують прагнення майбутніх педагогів до творчості; використання різних форм змагання, підкреслюючи безумовну цінність кожного студента і його творчих ідей; стан матеріально-технічної бази, особливо літературний фонд бібліотек закладів вищої освіти; комп'ютерне забезпечення, постійний доступ до інтернету тощо; грамотна організація навчально-виховного процесу.

Процес формування креативного мислення майбутніх педагогів повинен організовуватися в формі проблемного навчання, яке передбачає постановку і вирішення навчальних, наукових і професійно-педагогічних проблем. Тому завданню розвитку креативного мислення майбутніх учителів потрібно підпорядкувати всі організаційні форми і методи навчання в сучасних закладах вищої освіти: лекції, практичні та семінарські заняття, самостійну та індивідуальну роботу тощо [3, с.40].

Діяльність сучасного вчителя музичного мистецтва потребує готовності до пошуку «індивідуального творчого стилю», використання оригінальних технологій, технік для створення нестандартних творчих ситуацій.

На думку В. Шубинського, структура творчого процесу передбачає декілька етапів, зокрема: безпосереднє виникнення творчої ситуації, евристичний та завершальний із елементами критики підтвердження та втілення [9].

Знання особливостей творчого процесу дає можливість орієнтуватися та втілювати інноваційні форми та методи навчання. Практика розвитку креативності майбутнього вчителя

музичного мистецтва найбільш яскраво реалізується через такі навчальні курси як: «Історія зарубіжної музики», «Історія української музики», «Аналіз музичних форм», «Постановка дитячого спектаклю» та ін.

Спілкування займає одне із центральних місць в процесі вивчення курсу «Історія зарубіжної музики», «Історія української музики». Діалогічний принцип спілкування сприяє сумісній творчій діяльності викладача і студента, спрямованості на розкриття емоційного змісту музики, життєвого досвіду та морально-ціннісних відносин. Взаємозв'язок усіх компонентів творчого процесу закономірно забезпечує продуктивно-творчий результат й самовиховання, що, в свою чергу, сприяє самовираженню творчого потенціалу та самоактуалізації творчої індивідуальності.

Творчий потенціал навчального курсу «Постановка дитячого спектаклю» дає можливість активізувати здібності студентів, фантазувати, працювати над лібрето, імпровізувати. Розвиток внутрішньої мотивації до творчості стимулює та розвиває художньо-естетичні цінності. Життєвий зміст музичного мистецтва, засоби музичної виразності (лад, гармонія, ритм тощо) мають могутній вплив на розвиток уяви, прояву креативності.

Оптимальним засобом для стимулювання художньо-творчої уяви є залучення студентів до педагогічних, творчих конкурсів, ігрове моделювання, художнє проектування, використання прийому гіпотез. Педагогічне керівництво, вивірена організація навчального процесу містить могутній потенціал для розвитку креативності особистості [1].

Креативний розвиток, стимулюючи систему якісних змін особистості вчителя, безпосередньо пов'язаний із розвитком креативних здібностей студентів. Тому викладачам необхідно: творчо підходити до організації навчального процесу; використовувати методи розвиваючого характеру, які спрямовані на вирішення проблем та нестандартних шляхів їх вирішення; розвивати рефлексивні, педагогічні уміння; досягати творчої свободи, організувати пошукову діяльність, яка потребує сильно вираженого евристичного елемента, що включає здогадки, інтуїцію, «інсайт» тощо.

Методичний аспект навчально-розвиваючого середовища втілюється через активні форми навчання, які реалізують принципи особистісно-орієнтованої дидактики. До них відносяться: психолого-педагогічні тренінги, «мозкові штурми», проблемно-емоційний виклад, сократичні діалоги, діалектичні диспути, ситуативні завдання, навчально-дослідницькі конференції [1]. Включення до навчально-вихованого процесу різних технологій й технік дають змогу викладачам і студентам формувати новий погляд на звичайні явища, порівнювати факти, висувати гіпотези тощо.

На сучасному етапі можна виділити певну групу методів, які сприяють формуванню професійного креативного мислення студентів і класифікуються за способом організації навчальної діяльності: структурно-логічні методи (поетапність, відбір, діагностика та оцінка отриманих результатів); тренінгові методи (тести та практичні творчі завдання); ігри, котрі характеризуються ігровою формою взаємодії суб'єктів освітнього процесу та інші.

Доцільним є застосування комплексу методів за формуюючою спрямованістю, які в свою чергу, включають: а) методи розвитку досвіду творчої діяльності: методи із застосуванням ускладнених умов, а саме: метод тимчасових обмежень, метод раптових заборон, метод нових варіантів, метод інформаційної недостатності, метод абсурду; методи групового вирішення творчих завдань: метод «Чорного ящика», метод щоденників; методи колективного стимулювання творчих пошуків: метод мозкового штурму та інші; б) методи емоційного впливу, що сприяють формуванню досвіду через переживання власної професійно-творчої та навчально-пізнавальної діяльності та створюють настанову на позитивне емоційне ставлення до неї (заохочення, навчально-емоційна гра, створення ситуації успіху, вільний вибір творчих завдань, спонукання до вибору альтернативних рішень) [2, с. 174].

Таким чином, ми можемо констатувати, що креативність – це інтегральна якість особистості. Опанування здатністю креативного мислення як невід'ємного складника в професійній структурі компетентностей вчителя музичного мистецтва сприяє забезпеченню

високого рівня підготовки майбутнього фахівця, уособлює систему якісних змін особистості. Перспективою подальших наукових розвідок може бути дослідження інших підходів до класифікації методик, які сприяють розвитку професійно-творчого мислення та формуванню креативного потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва.

Література

1. Асташева Н.А Развитие креативности будущего учителя музыки в профессиональном образовании // Педагогика искусства. – 2013. – №3. – Режим доступа: <http://www.arteducation.ru/AE-magazine>.
2. Виленский М.Я. Профессионально-творческое развитие личности специалиста физической культуры и спорта в процессе обучения / М.Я Виленский, С.Н. Бегидова. – Москва. – 2004. – 213 с.
3. Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства: [збірн. наук. праць] / наук. ред. В.В. Павленко. – Житомир: ФОП Левковець Н.М., 2018. – 154 с.
4. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу; пер. с англ. Г.А.Балл, А.П.Попогребский. – Москва: Смысл, 1999. – 425 с.
5. Овчаров С.М. Андрагогические принципы развития креативности учителей информатики в системе последипломного педагогического образования / С.М.Овчаров // Вектор науки ТГУ: Серия: Педагогика, психология. – 2013. – № 2 (13). – С. 233-236.
6. Пищулина Л. В. Формирование креативности в младшем школьном возрасте в условиях инновационной школы // Психология и школа. – 2009. – № 2. – С. 72–87
7. Свирилина К. О. Креативные способности учителя и учащихся начальной школы // Актуальные вопросы современной педагогики: материалы IV Междунар. науч. конф. – Уфа: Лето, 2013. – С.97-100. – Режим доступа: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/97/4368/>
8. Степанов С.С. Популярная психологическая энциклопедия. – М.: ЭКСМО, 2005. – С.325.
9. Шубинский В.С. Педагогика творчества учащихся. – М.: Знание, 1988. – 80с.

Про автора:

Кожевнікова Лариса Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент; доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди (Переяслав-Хмельницький, Україна);
ORCID: 0000-0002-8535-8727, 10681813681@gmail.com

Kozhevnikova L. V.

Development of creativity as a set of skills of future music arts teacher at the university education conditions

Changes in the structure and content of education encourage teachers of different disciplines to pay more attention to creativity as an important potential that contributes to qualitative transformation, a new style of thinking. Creativity is based on the humanistic idea of cooperation as a co-developing activity of students and teachers, which is confirmed by mutual understanding, a collective analysis of the results.

The pedagogical aspects of creativity formation in teacher training were studied by Ukrainian scholars (O. Akimov, R. Gurevich, I. Zyazyun, N. Kuzmin, L. Luzin, N.Nichkalo, M.Potashnik, S.Sisoyev, G.Tarasenko and others).

The purpose of the article is to reveal the essence of the concept of "creativity", to substantiate the necessity of its mastering as an integral part of the professional training structure of the future teacher of musical art.

In today's conditions, there are different approaches to the study of creativity: they are subject-procedural and reflexive, personal and productive-productive.

Significant contribution to the research of creativity made J. Gilford, highlighting a lot of intellectual abilities that characterize creativity.

From an acmeological point of view, creativity involves a monolithic unity of process, result and personality development. Creativity as a dynamically developing personality structure is characterized by a combination of peculiar abilities such as: creative potential, activity, orientation, individuality, improvisation, etc.

We understand the creativity of the future teacher as an integrated quality of a teacher characterized by the ability to accumulate original, unique, innovative ideas, the creation of non-standard pedagogical situations and their own creative ways of solving them.

One of the important aspects of creativity is lateral thinking (Edward Bono), which prefers unusual methods, or which is the use of elements that are ignored by ordinary logical thinking.

The methodical aspect of the educational-developing environment is realized through active forms of education, which implement the principles of person-oriented didactics. These include: psychological and pedagogical trainings, "brainstorming", problem-emotional presentation, Socratic dialogues, dialectical disputes, situational tasks, research and educational conferences.

The study of other approaches to the classification of techniques may become the prospect of further scientific research that promote the development of professional-creative thinking and the formation of creative potential of future musical art teachers.

Keywords: competencies of music teacher; creative potential; creative thinking; lateral thinking; pedagogical conditions.

References

1. Astasheva N.A Razvitiye kreativnosti budushchogo uchitelya muziki v professionalnom obrazovanii [Development of creativity of the future music teacher in vocational education]. *Pedagogika iskusstva* [Art Pedagogy], Issue 3. 2013. (in Russian)
2. Vilenskiy M. Ya. & Begidova S. N. *Professionalno-tvorcheskoye razvitiye lichnosti spetsialista fizicheskoy kultury i sporta v protsesse obucheniya* [Professional and creative development of the personality of a specialist in physical education and sports in education process]. Moscow, 2004. 213 p. (in Russian)
3. *Kreatyvnyy osobystosti yak faktor innovatsiynogo rozvytku suspilstva : zbirn. nauk. prats* [Creativity of the person as a factor of innovative development of society]. [The collection of scientific works]; Ed. by V.V. Pavlenko. Zhytomyr, 2018. 154 p. (in Ukrainian)
4. Maslou A. *Novyye rubezhi chelovecheskoy prirody* [New Frontiers of Human Nature]; translated from english by G.A. Ball and A.P. Popogrebsky. Moscow, 1999. 425 p. (in Russian)
5. Ovcharov S.M. Andragogicheskiye printsipy razvitiya kreativnosti uchiteley informatiki v sisteme poslediplomnogo pedagogicheskogo obrazovaniya [Andragogical principles of developing the creativity of informatics teachers in the system of postgraduate pedagogical education]. *Vektor nauki TGU: Seriya: Pedagogika, psikhologiya*, Issue 2 (13). 2013, pp. 233-236. (in Russian)
6. Pishchulina L. V. Formirovaniye kreativnosti v mladshem shkolnom vozraste v usloviyakh innovatsionnoy shkoly [Formation of creativity in primary school age in terms of innovative school]. *Psikhologiya i shkola* [Psychology and school], Issue 2. 2009, pp. 72–87. (in Russian)
7. Svirilina K. O. Kreativnyye sposobnosti uchitelya i uchashchikhsya nachalnoy shkoly [Creative abilities of teacher and of students in elementary school]. *Aktual'nyye voprosy sovremennoy pedagogiki: materialy IV Mezhdunar. nauch. konf.* [Actual issues of modern pedagogy: The materials of the IV-th International Scientific Conference]. Ufa, 2013, pp. 97-100. (in Russian)
8. Stepanov S.S. (Ed.) *Populyarnaya psikhologicheskaya entsiklopediya* [Well-known psychological encyclopedia]. Moscow, 2005, P. 325. (in Russian)
9. Shubinskiy V.S. *Pedagogika tvorchestva uchashchikhsya* [Pedagogy of pupils` creativity]. Moscow, 1988. 80 p. (in Russian)

About the author:

Kozhevnikova Larysa Vasylivna, Candidate of Pedagogy (Ph.D.), Associate Professor at the Department of Art Disciplines and Teaching Methods, Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University (Pereiaslav-Khmelnyskyi, Ukraine); **ORCID: 0000-0002-8535-8727**, 10681813681@gmail.com